

IV. ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 343.13:347.965(477)

Байдик Олександр Анатолійович – аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-0114-6745>

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/207-222>

Забезпечення права на захист при повідомленні про підозру у державній зраді

Стаття присвячена всебічному аналізу процесуальної ролі захисника під час повідомлення про підозру у злочинах, передбачених статтею 111 Кримінального кодексу України, з урахуванням особливостей сучасного стану національного законодавства, практики його застосування та міжнародних стандартів права на справедливий суд. Метою статті є визначення теоретико-правових і практичних засад участі захисника у процедурі повідомлення про підозру, виявлення основних проблем реалізації права на захист у справах про державну зраду та розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України з метою забезпечення реальної, а не формальної участі адвоката на цій стадії досудового розслідування. У дослідженні розкрито сутність функції захисту як невід'ємного елемента механізму забезпечення верховенства права, презумпції невинуватості та гарантій справедливого судового розгляду. З'ясовано, що повідомлення про підозру є не лише процесуальною дією, спрямованою на інформування особи про наявність достатніх даних для обґрунтованої підозри, а й юридичним фактом, який змінює її правовий статус і створює умови для реалізації права на ефективний захист.

У статті здійснено узагальнення положень кримінального процесуального законодавства та судової практики щодо забезпечення права на захист на етапі повідомлення про підозру. Визначено основні недоліки правозастосування, серед яких відсутність законодавчо закріпленої обов'язкової участі захисника у цій процедурі, обмеження доступу адвокатів до матеріалів досудового розслідування, що містять відомості з обмеженим доступом, та порушення принципу конфіденційності адвокатської діяльності. У статті доведено, що ефективна участь захисника на початковому етапі кримінального провадження є передумовою дотримання принципів змагальності, рівності сторін і справедливості судового розгляду.

На основі узагальнення положень наукової доктрини та практики Верховного Суду запропоновано напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства, серед яких – закріплення обов'язкової участі захисника під час повідомлення про підозру у провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки, запровадження судового контролю за обґрунтованістю підозри, розроблення методичних рекомендацій для органів досудового розслідування та забезпечення аудіо- чи відеофіксації моменту повідомлення про підозру. Зроблено висновок, що посилення ролі захисника у цій процесуальній дії є необхідною умовою підвищення ефективності кримінального провадження, дотримання прав людини та утвердження верховенства права в Україні.

Ключові слова: захисник; право на захист; повідомлення про підозру; державна зрада; кримінальне провадження; процесуальні гарантії; судовий контроль; верховенство права; презумпція невинуватості; справедливий суд.

Вступ

Одним із ключових елементів кримінального процесуального механізму забезпечення прав людини є інститут захисту. Його ефективне функціонування виявляється насамперед у ранніх стадіях досудового розслідування, коли формується вихідні процесуальні передумови доказування, визначається статус особи та закладаються гарантії недопущення свавільного переслідування. Особливої актуальності ці питання набувають у кримінальних провадженнях, пов'язаних із злочинами проти основ національної безпеки України, передбаченими статтею 111 Кримінального кодексу України – державна зрада.

У сучасних умовах воєнного стану, гібридної агресії російської федерації та активного використання спеціальних форм досудового розслідування, повідомлення про підозру за цією статтею нерідко супроводжується обмеженням процесуальних прав сторони захисту. Така ситуація зумовлена як підвищеним рівнем секретності матеріалів, так і складністю балансування між інтересами національної безпеки та конституційним правом особи на правову допомогу.

Згідно зі статтями 42, 48, 52, 276–278 Кримінального процесуального кодексу України, повідомлення про підозру є процесуальною дією, яка визначає початок реалізації функції обвинувачення та розширює процесуальні можливості сторони захисту. Саме з цього моменту особа набуває статусу підозрюваного і відповідно – комплексу прав, серед яких право знати суть підозри, мати захисника, давати або відмовлятися від показань, збирати та подавати докази. Водночас, аналіз практики свідчить про поширені порушення вимог щодо своєчасного допуску захисника, належного вручення письмового повідомлення про підозру, а також обмеження у доступі до матеріалів, що обґрунтовують підозру.

З урахуванням міжнародних стандартів права на захист, сформульованих у статті 6 Конвенції про захист прав лю-

дини і основоположних свобод, а також у рішеннях Європейського суду з прав людини (*Salduz v. Turkey, Ibrahim and Others v. the United Kingdom, Beuze v. Belgium*), участь захисника на етапі повідомлення про підозру є однією з базових гарантій справедливого судового розгляду. Порушення цього права має системний характер і може призводити до визнання отриманих доказів недопустимими.

Отже, дослідження процесуальної ролі захисника під час повідомлення про підозру у злочинах, пов'язаних із державною зрадою, має на меті визначити зміст і межі його повноважень, виявити типові проблеми правозастосування, а також обґрунтувати шляхи удосконалення правового регулювання та судової практики відповідно до принципів верховенства права й справедливого суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання реалізації права на захист та процесуальної ролі захисника в сучасному кримінальному процесі неодноразово ставали предметом наукових досліджень українських і зарубіжних учених. У працях М.А. Погорєцького сформульовано доктринальні засади функції захисту як рівнозначної функції обвинувачення, що передбачає активну позицію захисника у збиранні, поданні та перевірці доказів, а також у контролі за законністю дій сторони обвинувачення (Погорєцький, 2014, с. 480–482; Погорєцький, 2002). Вчений наголошує, що ефективність реалізації цієї функції безпосередньо залежить від можливості адвоката брати участь у ключових процесуальних моментах, зокрема під час повідомлення про підозру, коли формується початковий баланс сторін і визначаються межі змагальності процесу (Погорєцький, 2015).

Вагомий внесок у розроблення теоретико-правових засад участі захисника у кримінальному провадженні зробили також О.С. Старенький, який системно дослідив кримінальні процесуальні га-

рантії адвоката як суб'єкта доказування (Старенький, 2016), та О.М. Скрябін, який звернув увагу на недосконалість правового механізму підтвердження повноважень захисника і відсутність чіткої процедури його допуску до матеріалів із грифом «таємно» (Скрябін, 2013). На думку цих авторів, формальний підхід до участі адвоката у слідчих діях, зокрема при повідомленні про підозру, підриває принцип рівності сторін і фактично позбавляє інститут захисту його гарантійного змісту.

Наукові позиції П.М. Маланчука щодо сутності функції захисту як елементу механізму правової безпеки особи також заслуговують на увагу. Учений визначає її як діяльність, спрямовану на попередження необґрунтованого переслідування, в якій адвокат виступає не лише представником інтересів підозрюваного, а й носієм принципу справедливості та гарантом дотримання конституційних прав (Маланчук, 2007). Подібного підходу дотримується й Ю.В. Лисюк, наголошуючи, що статус підозрюваного та участь захисника мають визначатися не формально-процесуальними актами, а фактичним моментом, коли державні органи починають здійснювати переслідування особи (Лисюк, 2014).

Окремі автори акцентують увагу на зв'язку між правовою природою повідомлення про підозру та гарантіями захисту. Так, Н. Максименко розглядає підозру як процесуальний акт подвійного характеру – інформаційно-доказового та владного, що водночас визначає необхідність участі захисника для перевірки обґрунтованості зібраних даних (Максименко, 2018). Цей підхід кореспондує з позиціями М.А. Погорецького та О.А. Міцкана, які обґрунтовують необхідність розмежування стандартів «обґрунтованої підозри» й «достатньої підстави» у кримінальному провадженні та підкреслюють, що саме адвокат має бути ключовим учасником контролю за правильним застосуванням цих стандартів (Погорецький, Міцкан, 2019).

Дослідження М.А. Погорецького, Д.Б. Сергєєвої та інших учених зосереджують увагу на тактичних аспектах участі захисника у досудовому розслідуванні, підкреслюючи поєднання правових, психологічних та етичних елементів його діяльності (Погорецький, Сергєєва, 2016). У цьому контексті особливого значення набуває стадія повідомлення про підозру, оскільки саме тут реалізуються ключові тактичні прийоми сторони захисту для запобігання порушенням права на справедливий суд.

Вагоме значення для досліджуваної теми мають також праці, присвячені проблемам кримінально-процесуального регулювання повідомлення про підозру у справах спеціальної категорії. О. Посвистак розглядає механізм повідомлення особам, щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження, звертаючи увагу на обмеження прав сторони захисту та необхідність законодавчого врегулювання цієї процедури (Посвистак, 2019). У подібному ключі аналізується й судова практика Верховного Суду, де наголошується на обов'язку забезпечення адвокатів можливості ознайомлення з доказами, що стали підставою для підозри (Постанова ККС ВС, 2024).

Підсумовуючи, варто зазначити, що хоча у науковій літературі та судовій практиці сформульовано низку положень, спрямованих на забезпечення реальної участі захисника у досудовому провадженні, питання його процесуальної ролі під час повідомлення про підозру, особливо за статтею 111 КК України, залишається недостатньо дослідженим. Саме це зумовлює потребу в подальшому теоретичному та практичному осмисленні механізмів реалізації права на захист у справах про злочини проти основ національної безпеки.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є розкриття змісту та визначення процесуальної ролі захисника під час повідомлення про підозру у злочинах, передбачених статтею 111

Кримінального кодексу України, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму реалізації права на захист на цій стадії кримінального провадження. Досягнення цієї мети зумовлює необхідність вирішення низки взаємопов'язаних наукових завдань, серед яких з'ясування змісту функції захисту у кримінальному процесі та її співвідношення з функцією обвинувачення, виходячи з положень сучасної доктрини кримінального процесуального права (Погорецький, 2014; Маланчук, 2007). Важливо охарактеризувати поняття та процесуальну природу повідомлення про підозру як юридичного факту, що змінює статус особи та визначає межі реалізації права на захист (Максименко, 2018; Погорецький, Міцкан, 2019), а також визначити процесуальні гарантії участі захисника у повідомленні про підозру, зокрема в аспекті доступу до матеріалів досудового розслідування, дотримання адвокатської таємниці та забезпечення рівності сторін (Скрябін, 2013; Погорецький, 2015; Старенький, 2016). Окремої уваги потребує аналіз наукових підходів і судової практики Верховного Суду щодо забезпечення прав сторони захисту у провадженнях за статтею 111 КК України (Постанови ККС ВС, 2023; 2024), а також виявлення проблем і прогалин правового регулювання участі захисника у процедурі повідомлення про підозру в умовах воєнного стану й підвищеної секретності розслідувань (Посвистак, 2019; Погорецький, Сергєєва, 2016). Завершальним завданням є формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення положень КПК України в частині регламентації обов'язкової участі захисника у справах про злочини проти основ національної безпеки (Погорецький, Яновська, 2014; Закон України «Про адвокатуру...», 2019). Реалізація цих завдань сприятиме поглибленню теоретичного розуміння гарантій права на захист у кримінальному провадженні, забезпеченню ефективного судового контролю

та формуванню належної правозастосовної практики, зорієнтованої на принципи верховенства права, змагальності й справедливості судового розгляду.

Матеріали та методи

Матеріалами дослідження стали положення Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також практика Верховного Суду у справах, пов'язаних із застосуванням статті 111 Кримінального кодексу України. Використано наукові праці провідних українських учених, зокрема М.А. Погорецького, О.С. Старенького, Д.Б. Сергєєвої, П.М. Маланчука, О.М. Скрябіна, Н. Максименко, Ю.В. Лисюк, у яких досліджено питання реалізації права на захист, процесуального статусу захисника, а також особливостей повідомлення про підозру в сучасному кримінальному процесі (Погорецький, 2014; Маланчук, 2007; Скрябін, 2013; Старенький, 2016). Теоретичною основою роботи стали доктринальні підходи до визначення ролі захисника як самостійного суб'єкта доказування та інтерпретації повідомлення про підозру як процесуального акту, що фіксує перехід від стадії збирання відомостей до стадії реалізації функції обвинувачення (Погорецький, 2015; Погорецький, Міцкан, 2019).

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Використано діалектичний метод для розкриття внутрішнього зв'язку між функцією захисту та принципом змагальності сторін, порівняльно-правовий метод для аналізу українського процесуального законодавства у світлі практики Європейського суду з прав людини, системно-структурний метод для визначення місця стадії повідомлення про підозру у загальній моделі досудового провадження, а також формально-юридичний метод для тлумачення норм КПК України та актів Верховного Суду (Погорецький, Гринюк, 2018; Посвистак, 2019). У роботі застосо-

вано метод правового моделювання для формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства у частині регламентації участі захисника під час повідомлення про підозру, зокрема шляхом запровадження обов'язкової присутності адвоката у справах, що стосуються злочинів проти основ національної безпеки (Погорецький, Яновська, 2014; Закон України «Про адвокатуру...», 2019).

Застосування зазначених методів дозволило поєднати теоретичні положення з практичним аналізом правозастосування, узагальнити проблеми реалізації права на захист на етапі повідомлення про підозру та виробити науково обґрунтовані висновки, які можуть бути використані у подальших дослідженнях і нормотворчій діяльності.

Виклад основного матеріалу

Сутність функції захисту у кримінальному процесі полягає у забезпеченні правової безпеки особи, недопущенні свавільного обмеження її прав і свобод та створенні процесуального балансу між сторонами. Ця функція є не лише елементом реалізації принципу змагальності, а й гарантією дотримання верховенства права у сфері кримінального переслідування. У науковій доктрині захист розглядається як активна діяльність, спрямована на спростування або перевірку доводів сторони обвинувачення, ініціювання доказування на користь підозрюваного, а також на фіксацію процесуальних порушень, що можуть вплинути на справедливість судового розгляду. Як зазначає П.М. Маланчук, функція захисту є невід'ємною складовою механізму гарантій прав людини, покликаною перешкоджати будь-яким формам необґрунтованого державного втручання в особисту сферу людини. Вчений підкреслює, що захисник виступає не лише представником інтересів підозрюваного, а й самостійним процесуальним суб'єктом, який реалізує засади справедливого судочинства через активну участь у процесі доказування (Маланчук, 2007).

М.А. Погорецький розвиває цю концепцію, підкреслюючи, що захисник має бути визнаний повноправним суб'єктом доказування нарівні з обвинуваченням і судом. Його роль виходить за межі пасивного спостерігача чи коментатора дій слідчого, адже адвокат уповноважений не лише спростовувати докази обвинувачення, а й збирати власні докази, ставити процесуальні запитання, вимагати перевірки обґрунтованості підозри та ініціювати проведення слідчих дій у межах своєї доказової ініціативи (Погорецький, 2014). На думку вченого, такий підхід відповідає європейським стандартам права на справедливий суд, оскільки забезпечує рівність сторін і гарантує, що особа не опиниться в ситуації процесуальної безпорадності на початкових етапах кримінального переслідування.

Повідомлення про підозру у цій концепції набуває особливого значення як процесуальний акт, що змінює баланс сторін у кримінальному провадженні. Саме з цього моменту починається офіційне формування сторони захисту та виникають процесуальні права, передбачені статтями 42, 48, 277 Кримінального процесуального кодексу України. Як слушно зауважує Н. Максименко, повідомлення про підозру виконує двоїсту функцію: воно з одного боку є владним актом сторони обвинувачення, що фіксує наявність фактичних даних щодо можливого вчинення злочину, а з іншого – процесуальним орієнтиром для початку активної діяльності захисника, який має перевірити обґрунтованість цієї підозри та забезпечити дотримання конституційних гарантій особи (Максименко, 2018).

Таким чином, теоретико-правова сутність процесуальної ролі захисника при повідомленні про підозру полягає в тому, що саме на цьому етапі відбувається трансформація кримінального переслідування із стадії збирання інформації на стадію реалізації функцій сторін. Захисник виступає ключовою фігурою у забезпеченні процесуальної рівноваги, адже його участь гарантує дотримання

права на справедливий судовий розгляд уже з моменту виникнення статусу підозрюваного. Концепція, запропонована М.А. Погорецьким, а також наукові положення П.М. Маланчука і Н. Максименко, формують доктринальне підґрунтя для сучасного розуміння ролі захисника як активного учасника доказування, який здійснює функцію правової протидії необґрунтованому кримінальному переслідуванню та забезпечує реалізацію принципу верховенства права в досудовому провадженні.

Проблематика доказування у кримінальному процесі безпосередньо пов'язана з процесуальною роллю захисника, оскільки саме він є суб'єктом, який забезпечує реалізацію принципу змагальності та рівності сторін у сфері встановлення фактичних обставин. У своїй теорії кримінального процесуального доказування М.А. Погорецький обґрунтовує, що доказування слід розглядати не лише як пізнавальну діяльність органів досудового розслідування і суду, а як структурований процес взаємодії сторін, де кожен учасник має визначену процесуальну функцію та відповідальність за достовірність поданих даних. Учений підкреслює, що у межах цієї концепції захисник виконує не пасивну роль спостерігача, а виступає активним учасником доказового процесу, уповноваженим формувати альтернативну версію події, ставити під сумнів належність та допустимість доказів сторони обвинувачення і ініціювати отримання нових доказів на користь підозрюваного. Як слушно зазначає М.А. Погорецький, доказування у кримінальному процесі є особливою формою пізнавальної діяльності, яка має імовірнісний характер. Науковець наголошує, що достовірність (вірогідність) доказів не є абсолютною, а формується у результаті послідовної перевірки зібраних фактичних даних у межах процесуальної процедури. Імовірність у кримінально-процесуальному пізнанні виступає необхідною передумовою для встановлення істини, оскільки

на кожному етапі розслідування суб'єкт доказування діє в умовах неповноти інформації, поступово переходячи від припущення до обґрунтованого висновку. Саме тому, на думку вченого, функція захисника має полягати не лише у спростуванні доводів сторони обвинувачення, а й у критичному оцінюванні ступеня імовірності та достовірності (вірогідності) доказів, що покладені в основу повідомлення про підозру (Погорецький, 2004, с. 62–65).

Нова концепція доказування, запропонована М.А. Погорецьким, полягає у відмові від традиційного державоцентричного підходу та переході до моделі «процесуальної рівноваги сторін», у якій ключовим стає не джерело доказів, а спосіб їх отримання та перевірки у відповідності до вимог закону (Погорецький, 2007, с. 460–497; Погорецький, 2014; Погорецький, 2015). У цьому контексті участь захисника при повідомленні про підозру є не лише гарантією прав людини, а й початковою фазою реалізації змагального доказового процесу, що формує підвалини для об'єктивної оцінки доказів на подальших етапах кримінального провадження.

Повідомлення про підозру є одним із центральних інститутів кримінального процесуального права, який має подвійний характер – матеріально-правовий і процесуальний. З одного боку, воно засвідчує наявність фактичних даних, що дають обґрунтовані підстави вважати особу причетною до вчинення злочину, а з іншого – виступає юридичним фактом, який змінює статус особи та відкриває можливість реалізації комплексу її процесуальних прав, зокрема права на захист. Саме в цьому контексті повідомлення про підозру набуває значення не лише як форма фіксації результатів досудового розслідування, а й як гарантія забезпечення верховенства права на початкових стадіях кримінального провадження.

У науковій доктрині поняття підозри розглядається як інформаційно-владний

акт, який має двоїсту природу: він є одночасно результатом доказової діяльності сторони обвинувачення і процесуальною підставою для виникнення прав та обов'язків сторони захисту. Н. Максименко справедливо визначає, що підозра не може бути суто формальною дією слідчого або прокурора, оскільки її юридичне значення полягає у зміні процесуального статусу особи, наділенні її процесуальними гарантіями та забезпеченні контролю за законністю подальшого переслідування (Максименко, 2018). Тому момент вручення письмового повідомлення про підозру є критичним у контексті дотримання конституційних гарантій, передбачених статтями 29, 59 і 63 Конституції України, адже саме з цього моменту особа набуває права користуватися допомогою захисника, відмовитися від давання показань і вимагати дотримання принципу змагальності.

Водночас у практиці кримінального провадження значну роль відіграють стандарти доказування, на основі яких приймається рішення про повідомлення про підозру. М.А. Погорецький та О.А. Міцкан розмежовують два взаємопов'язані рівні доказової достатності – «обгрунтовану підозру» та «достатню підставу» (Погорецький, Міцкан, 2019). Науковці підкреслюють, що обгрунтована підозра є нижчим рівнем доказового стандарту, який передбачає наявність сукупності достовірних даних, що формують логічний зв'язок між особою та злочином. Достатня підстава, натомість, застосовується на пізніших стадіях і вимагає більш високого ступеня переконливості доказів. Для захисника таке розмежування має вирішальне значення, адже саме він здійснює первинний контроль за відповідністю фактичних підстав повідомлення про підозру встановленому стандарту доказування.

На думку М.А. Погорецького, саме участь захисника у момент повідомлення про підозру є процесуальним запобіжником, який гарантує дотримання принципу верховенства права та виклю-

чає можливість свавільного переслідування особи (Погорецький, 2014). Це положення безпосередньо узгоджується з підходом Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що повідомлення про підозру має супроводжуватися реальними гарантіями доступу до адвоката та можливістю ознайомлення із суттю пред'явлених обвинувачень. У такий спосіб інститут підозри слугує не лише інструментом інформування, а й юридичним механізмом, що запускає процес реалізації права на справедливий суд.

Правова природа повідомлення про підозру визначає його системоутворююче місце у кримінальному провадженні. Воно слугує межею між оперативно-розшуковою діяльністю, спрямованою на збирання фактичних даних, і офіційним досудовим розслідуванням, у межах якого формуються докази, здатні підтвердити або спростувати причетність особи до злочину. Відтак роль захисника на цій стадії набуває особливого змісту – вона полягає у забезпеченні правомірності ініціації кримінального переслідування, унеможливленні використання недопустимих доказів та запобіганні порушенню принципу презумпції невинуватості.

Отже, повідомлення про підозру не може розглядатися виключно як формальна процесуальна дія. Воно є точкою перетину функцій сторін, у якій реалізуються засади змагальності, рівності прав і процесуальної ініціативи. Від ефективності участі захисника на цій стадії залежить не лише законність досудового розслідування, а й подальша справедливість судового розгляду. Таким чином, правова природа підозри й обгрунтована присутність адвоката при її оголошенні становлять основу належного забезпечення права на захист у кримінальному процесі, особливо у провадженнях щодо державної зради, де процесуальний ризик зловживань з боку сторони обвинувачення є підвищеним.

Процесуальні гарантії діяльності захисника становлять систему правових

засобів, що забезпечують реальну можливість адвоката здійснювати захист особи з моменту виникнення підозри у вчиненні злочину. Поняття кримінальних процесуальних гарантій охоплює систему законодавчо встановлених засобів, спрямованих на забезпечення реальної можливості особи захищати свої права, свободи та законні інтереси у кримінальному провадженні. Вони виступають структурним елементом принципу верховенства права і конкретизують його зміст у процесуальній формі. Як слушно зазначає М.А. Погорецький, кримінально-процесуальні гарантії є не сукупністю абстрактних прав, а практичним механізмом їх реалізації, який поєднує процесуальні норми, інститути та засоби захисту, що у взаємодії утворюють цілісну систему запобігання свавіллям з боку держави (Погорецький, 2014). Саме через механізм процесуальних гарантій забезпечується ефективність функції захисту, адже вони встановлюють мінімальні стандарти допустимості втручання у права людини та визначають межі повноважень сторін у кримінальному провадженні. Їх значення особливо зростає у провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки, де специфіка доказування, підвищений рівень секретності та публічний інтерес держави можуть створювати ризики обмеження прав сторони захисту. Як зазначає М.А. Погорецький, функція захисника на цій стадії полягає у забезпеченні процесуальної рівноваги та контролі за законністю дій органів досудового розслідування, що є однією з ключових гарантій дотримання принципу верховенства права (Погорецький, 2014).

Серед основних гарантій права на захист у контексті повідомлення про підозру необхідно виділити забезпечення своєчасного допуску адвоката до участі у процесі, доступ до матеріалів, що стали підставою для підозри, дотримання адвокатської таємниці та право на комунікацію із клієнтом без стороннього контролю. О.М. Скрябін слушно наго-

лошує, що механізм підтвердження повноважень захисника в Україні залишається недосконалим, особливо у справах із грифом «таємно», де органи досудового розслідування можуть відмовляти адвокатам в ознайомленні з матеріалами під приводом забезпечення державної безпеки (Скрябін, 2013). Така практика суперечить не лише положенням КПК України, а й міжнародним стандартам справедливого судового розгляду, закріпленим у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Важливою складовою гарантій адвокатської діяльності є дотримання принципу конфіденційності, який забезпечує захист комунікації між адвокатом і підозрюваним від будь-якого втручання з боку держави. М.А. Погорецький у своїх працях обґрунтовує, що адвокатська таємниця є не лише професійним обов'язком, а й правовим інститутом, який охороняється кримінально-процесуальними нормами та виступає умовою ефективності права на захист (Погорецький, 2015). Ця позиція узгоджується з висновками О.С. Старенького, який визначає адвокатську таємницю як системоутворюючий елемент процесуальних гарантій сторони захисту, адже без забезпечення конфіденційності адвокат не може виконувати свої функції в умовах тиску або процесуальних обмежень (Старенький, 2016).

У практичному аспекті гарантії діяльності захисника при повідомленні про підозру мають бути спрямовані на створення таких умов, за яких адвокат може безперешкодно виконувати свої обов'язки незалежно від специфіки провадження. Це передбачає не лише формальний допуск захисника до процесуальних дій, а й реальну можливість впливати на хід розслідування шляхом подання клопотань, заявлень заперечень, ініціювання проведення слідчих дій та фіксації порушень процесуальної форми. Як підкреслює М.А. Погорецький, діяльність захисника є активною частиною доказового процесу, спрямованою на перевірку

достовірності й допустимості доказів, отриманих стороною обвинувачення (Погорецький, 2015). Саме тому участь адвоката у момент повідомлення про підозру має бути обов'язковою і забезпеченою законодавчо.

Підхід, що закріплює формальну, а не змістовну участь захисника, створює ілюзію дотримання права на захист, фактично позбавляючи його гарантійного змісту. У цьому контексті особливості ваги набуває питання законодавчого визначення обов'язкової участі адвоката у справах, що мають підвищений рівень суспільної небезпеки або стосуються державної зради. Як свідчить аналіз чинного КПК України, стаття 277 не містить прямої вимоги щодо участі захисника при повідомленні про підозру, що створює прогалину, якою користуються органи досудового розслідування для проведення цієї процедури без адвоката. Такий стан справ не узгоджується з принципом рівності сторін, закріпленим у статті 22 КПК України, і потребує законодавчого врегулювання.

Таким чином, процесуальні гарантії діяльності захисника при повідомленні про підозру становлять комплекс норм і механізмів, що забезпечують не лише формальну присутність адвоката, а й його реальну участь у процесі доказування. Їхнє ефективне застосування є передумовою дотримання засад верховенства права, презумпції невинуватості та змагальності сторін. Реалізація таких гарантій у практиці досудового розслідування є необхідною умовою для забезпечення справедливості судового розгляду у справах, що мають особливе значення для національної безпеки держави.

Судова практика Верховного Суду відіграє ключову роль у формуванні належних стандартів реалізації права на захист у кримінальних провадженнях за статтею 111 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за державну зраду. Особливість таких справ полягає у їх високій суспільній значущості, підвищеному рівні секрет-

ності матеріалів та складності доказування, що потребує особливої процесуальної ретельності під час повідомлення про підозру і залучення захисника. Верховний Суд у низці постанов сформулював підходи, спрямовані на забезпечення процесуальної рівноваги між завданнями захисту національної безпеки та дотриманням прав особи, яка підозрюється у державній зраді.

У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 4 жовтня 2023 року у справі № 759/9489/17 Суд підкреслив, що дотримання права на захист є обов'язковим елементом справедливого судового розгляду незалежно від характеру злочину. Суд звернув увагу, що відсутність належного повідомлення про підозру, ненадання адвокату можливості ознайомитися з матеріалами, що стали підставою для її вручення, або проведення цієї процесуальної дії без участі захисника є підставою для визнання доказів недопустимими. Цей підхід підтверджує, що Верховний Суд розглядає участь захисника як гарантію дотримання принципу змагальності та рівності сторін, що не може бути обмежена навіть у справах, які мають гриф «таємно» (Постанова ККС ВС, 2023).

Подібну позицію Суд висловив у постанові від 24 квітня 2024 року у справі № 743/149/23, де наголосив, що саме повідомлення про підозру є процесуальним актом, який визначає момент виникнення комплексу прав і обов'язків сторони захисту, тому його проведення без участі адвоката або із порушенням процедури вручення суперечить принципу верховенства права (Постанова ККС ВС, 2024). Верховний Суд підкреслив, що навіть за наявності міркувань державної безпеки орган досудового розслідування зобов'язаний забезпечити залучення захисника, який має відповідний допуск до державної таємниці. Таким чином, судова практика фактично утвердила правило, за яким відсутність адвоката при повідомленні про підозру розцінюється

як істотне порушення процесуальних прав підозрюваного, що тягне за собою недопустимість зібраних доказів.

Показовою є і постанова Верховного Суду від 20 грудня 2023 року у справі № 759/22254/19, у якій Суд акцентував увагу на важливості дотримання стандарту «обґрунтованої підозри» під час прийняття рішення про повідомлення особи про підозру у державній зраді. Суд зазначив, що поняття «обґрунтованої підозри» передбачає не лише наявність певної сукупності даних, які вказують на можливу причетність особи до злочину, а й обов'язок органу досудового розслідування переконливо продемонструвати їх достатність і достовірність перед стороною захисту. У цьому контексті Верховний Суд визнав, що недопущення адвоката до матеріалів справи позбавляє підозрюваного можливості реалізувати своє право на ефективний захист і суперечить суті принципу змагальності (Постанова ККС ВС, 2023).

У своїх узагальненнях Верховний Суд неодноразово наголошував, що участь захисника у провадженнях за статтею 111 КК України має бути не формальною, а змістовною. Адвокат повинен мати можливість аналізувати обґрунтованість підозри, ставити запитання, отримувати копії документів, ініціювати слідчі дії та оскаржувати неправомірні дії сторони обвинувачення. У цьому контексті судова практика відображає доктринальний підхід М.А. Погорецького, який розглядає захисника як активного суб'єкта доказування, наділеного власною доказовою ініціативою, спрямованою на перевірку фактичних і юридичних підстав кримінального переслідування (Погорецький, 2014).

Загальний аналіз судової практики свідчить про тенденцію до посилення гарантій участі захисника у справах, що стосуються державної зради. Верховний Суд формує позицію, згідно з якою право на захист має пріоритет над будь-якими адміністративними чи процесуальними обмеженнями, навіть якщо вони об-

ґрунтуються міркуваннями державної безпеки. Суд послідовно визнає недопустимими докази, отримані внаслідок порушення прав захисника, та наголошує, що забезпечення участі адвоката при повідомленні про підозру є обов'язковою умовою законності всієї процедури.

Таким чином, судова практика Верховного Суду не лише конкретизує процесуальні вимоги до реалізації права на захист, а й виступає практичним втіленням доктринальних засад, розроблених у наукових працях М.А. Погорецького, О.С. Старенького, Д.Б. Сергєєвої та інших учених. Вона демонструє прагнення до утвердження єдиного стандарту, за яким участь захисника у справах про державну зраду є не просто елементом процесу, а ключовою гарантією справедливості, законності та верховенства права у кримінальному судочинстві України.

Розв'язання виявлених проблем реалізації права на захист у справах про державну зраду потребує комплексного підходу, який має ґрунтуватися на доктринальних положеннях кримінального процесуального права, узагальненій судовій практиці та міжнародних стандартах справедливого судочинства. Як зазначає М.А. Погорецький, ефективна модель кримінального провадження можлива лише за умови реального забезпечення рівності сторін, коли функція захисту не є декларативною, а має практичні інструменти для контролю за законністю дій органів досудового розслідування (Погорецький, 2014). Тому вдосконалення законодавства у сфері регламентації участі захисника при повідомленні про підозру повинно бути спрямоване на усунення прогалин у правовому регулюванні та створення умов для реального, а не формального здійснення права на захист.

Насамперед потребує оновлення стаття 277 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає порядок повідомлення про підозру. Доцільним є доповнення її положеннями про обов'язкову участь захисника у цій процедурі

у справах, що стосуються злочинів проти основ національної безпеки. Таке законодавче нововведення відповідатиме конституційним гарантіям права на правову допомогу та узгоджуватиметься із позицією Верховного Суду, який у своїх рішеннях неодноразово підкреслював неприпустимість повідомлення про підозру без участі адвоката (Постанова ККС ВС, 2023; 2024). Встановлення прямої норми щодо обов'язковості присутності захисника усуне можливість різночитань і довільного трактування органами досудового розслідування, сприятиме зміцненню гарантій прав особи та підвищить рівень законності процесуальних дій.

Важливим напрямом удосконалення є запровадження механізму судового контролю за обґрунтованістю повідомлення про підозру. На думку М.А. Погорецького та В.О. Гринюка, відсутність процесуального інструменту перевірки достатності фактичних підстав для підозри створює передумови для зловживань з боку сторони обвинувачення та порушення принципу верховенства права (Погорецький, Гринюк, 2018). У цьому контексті доцільно передбачити в КПК України норму, яка б надавала захисникові право звертатися до слідчого судді із клопотанням про перевірку законності повідомлення про підозру, аналогічно до механізму оскарження дій чи рішень слідчого або прокурора. Такий процесуальний інститут забезпечить оперативне усунення порушень і дозволить ефективно реалізовувати функцію захисту на ранніх стадіях кримінального провадження.

Важливо також удосконалити положення статті 290 КПК України щодо порядку відкриття матеріалів стороною обвинувачення. У справах, що містять відомості з обмеженим доступом, слід передбачити спеціальний порядок ознайомлення адвокатів із такими матеріалами за умови наявності у них допуску до державної таємниці. Це забезпечить реальну можливість сторони захисту ознайомлюватися з доказами, що об-

ґрунтують підозру, без порушення режиму секретності. Подібний підхід застосовується в законодавстві низки європейських країн, де питання безпеки поєднується з гарантіями справедливого судочинства.

На рівні відомих нормативно-правових актів доцільно розробити єдині методичні рекомендації щодо дій слідчих і прокурорів під час повідомлення про підозру у справах про державну зраду. Такі рекомендації мають містити чіткий алгоритм залучення захисника, фіксації моменту повідомлення, роз'яснення прав підозрюваному та забезпечення доступу адвоката до матеріалів справи. Як зазначає О. Посвистак, відсутність уніфікованого підходу до процедури повідомлення про підозру призводить до неоднакової практики її застосування, що підриває довіру до результатів досудового розслідування (Посвистак, 2019).

Окремої уваги потребує питання впровадження технічних засобів фіксації процесуальних дій. Введення обов'язкової аудіо- або відеофіксації моменту повідомлення про підозру дозволить уникнути спірних ситуацій щодо часу, змісту та обставин цієї дії. Такі засоби не лише підвищують рівень прозорості процесу, а й створюють додаткову гарантію дотримання прав підозрюваного і його захисника.

Таким чином, удосконалення кримінального процесуального законодавства у частині регламентації участі захисника при повідомленні про підозру має бути спрямоване на підвищення ефективності гарантій права на захист, зміцнення принципу змагальності та забезпечення належного балансу між інтересами держави і правами людини. Реалізація запропонованих змін дозволить усунути існуючі прогалини, підвищити якість досудового розслідування і сприятиме формуванню єдиної практики застосування статті 111 КК України відповідно до стандартів справедливого судочинства та практики Європейського суду з прав людини.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Результати проведеного дослідження дозволяють констатувати, що процесуальна роль захисника при повідомленні про підозру у злочинах, передбачених статтею 111 Кримінального кодексу України, є ключовим елементом системи гарантій дотримання прав людини та справедливого судового розгляду. Саме на цій стадії закладаються основи для формування змагальності процесу, реалізації принципу рівності сторін і забезпечення правового контролю за законністю дій органів досудового розслідування. Повідомлення про підозру виступає не лише юридичним фактом, що визначає статус підозрюваного, а й процесуальним актом, який відкриває можливість для реалізації захисту як самостійної функції кримінального процесу.

Аналіз теоретичних положень і судової практики свідчить про те, що чинна модель кримінального процесуального регулювання участі захисника при повідомленні про підозру є неповною та потребує вдосконалення. Наявні прогалини у правовому регулюванні сприяють неоднаковому застосуванню норм КПК України та створюють ризики обмеження права особи на ефективний захист, особливо у справах, що мають підвищений рівень секретності. Відсутність законодавчої вимоги щодо обов'язкової участі адвоката у процедурі повідомлення про підозру, недосконалість механізмів доступу до матеріалів досудового розслідування, а також практична неможливість судового контролю за обґрунтованістю підозри є факторами, які послаблюють гарантії справедливого судочинства і знижують довіру до кримінального правосуддя.

У справах про державну зраду функція захисту набуває особливого змісту, оскільки адвокат одночасно виступає гарантом прав особи і чинником забезпечення законності всієї процедури розслідування. Забезпечення реальної участі захисника у момент повідомлення про підозру запобігає свавільному переслі-

дуванню, сприяє формуванню належної доказової бази і створює підґрунтя для дотримання принципу презумпції невинуватості. З огляду на це, першочерговим завданням є закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві положень, які б гарантували обов'язкову участь захисника у повідомленні про підозру у справах, що стосуються злочинів проти основ національної безпеки.

Пропонується внести зміни до статей 277 і 278 КПК України, передбачивши прямий припис щодо обов'язкової присутності адвоката при повідомленні про підозру, а також право захисника на отримання копій документів, що стали підставою для підозри, за умови дотримання вимог щодо захисту державної таємниці. Доцільно передбачити в КПК спеціальний процесуальний механізм судового контролю за законністю і обґрунтованістю повідомлення про підозру, який би дозволив оперативно реагувати на порушення прав сторони захисту. Також слід унормувати положення про аудіо- чи відеофіксацію моменту вручення повідомлення про підозру, що сприятиме підвищенню прозорості процедури та запобіганню маніпуляціям із процесуальними строками.

Потребує запровадження спеціальний порядок ознайомлення адвокатів із матеріалами, які містять державну таємницю, з урахуванням наявності в них відповідного допуску, що дасть змогу забезпечити реальну можливість здійснення захисту навіть у провадженнях з обмеженим доступом до інформації. Варто розробити єдині міжвідомчі методичні рекомендації для слідчих і прокурорів щодо повідомлення про підозру у справах про державну зраду, де мають бути чітко визначені правила допуску захисників, обсяг прав підозрюваного та порядок фіксації процесуальних дій.

Законодавчі зміни повинні бути спрямовані на створення системної моделі, у якій функція захисту виконуватиметься не номінально, а на засадах активної участі адвоката як самостійного суб'єкта доказування. У перспективі подальших

досліджень доцільно приділити увагу порівняльному аналізу правових механізмів участі захисника у справах про злочини проти держави у державах – членах Європейського Союзу, а також виробленню пропозицій щодо гармонізації українських стандартів із європейськими принципами процесуальної справедливості.

Загалом результати дослідження підтверджують, що посилення процесуальної ролі захисника при повідомленні про підозру є необхідною умовою підвищен-

ня ефективності кримінального процесу, утвердження верховенства права та забезпечення довіри громадян до правосуддя. Формування дієвого механізму участі адвоката на цій стадії є запорукою справедливого судового розгляду та зміцнення правових основ національної безпеки держави.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: науково-практичний коментар. 2-ге вид. зі змін. та доповн. / Погорецький М.А., Хотитинська-Нор О. З., Яновська О.Г. та ін.; за заг. ред. М.А. Погорецького. Київ: Правова Єдність, 2019. 346 с.

Лисюк Ю.В. Окремі аспекти набуття процесуального статусу підозрюваного у досудовому розслідуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 2 (11). С. 56–62.

Маланчук П.М. *Функція захисту в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09*. Київ, 2007. 201 с.

Максименко Н. Поняття та правова природа підозри. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 164–168.

Погорецький М.А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнар. наук. – практ. конф.* (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ: Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482. URL: <http://elar.naiauk.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2827>

Погорецький М.А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві: доповіді міжнар. наук. – практ. конф.* Київ, 2002. С. 27–30.

Погорецький М.А. Імовірність і достовірність у кримінально-процесуальному пізнанні на досудовому слідстві. *Держава та регіони. Сер. Право*. Запоріжжя, 2004. Вип. 1. С. 62–65.

Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсис ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12–25. URL: https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14

Погорецький М.А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf

Погорецький М.А., Гринюк В.О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 58–71. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/272>

Погорецький М.А., Коровайко О.І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук. – практ. журн.* Київ: Міжвід. наук. – досл. центр з проблем б-би з орг. злоч., 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bouz_2013_1_28

Погорецький М.А., Кушнерик Ю.А. Процесуальне керівництво провадженням слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування грабежів та розбоїв. *Право і громадське суспільство: науковий журнал*. 2014. № 1 (6). URL: <http://lclaw.knu.ua/2014-1.pdf>

Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «достатня підстава» у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31–42. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_pogoretskiy_mitskan.pdf

Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 37–49. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/165/142>

Погорецький М.А., Польовий О.Л., Яновська О.Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ: Дакор, 2014. 308 с.

Погорецький М.А., Сергеева Д.Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf

Погорецький М.А., Яновська О.Г. *Адвокатура України: підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 368 с.

Погорецький М.А. Кримінальні процесуальні гарантії адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. 238 с.

Погорецький М.А. Кримінальний процесуальний кодекс України: реальність та ілюзії (до 10-річчя набуття чинності). *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>.

Погорецький М.А. Новели проекту нового КПК України і проблеми їх реалізації у правозастосовній діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1 (27). С. 208–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_25

Погорецький М.А. П'ять років чинності Кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 11–27. URL: <https://vkslaw.knu.ua/ua/3-2017-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochynstva/91-problemy-kryminalnoho-protsestu/303-piat-rokiv-chynnosti-kryminalnoho-sudochynstva-ukrainy-problemni-pytannia>

Погорецький М.А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2 (10): URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>

Посвистак О. Здійснення повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 280–285.

Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 24 квітня 2024 р. у справі № 743/149/23 (ч. 2 ст. 111 КК України). URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/118725214>

Постанова ККС ВС від 25 квітня 2024 р. щодо особи, засудженої за ст. 111 КК України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1595982/>

Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20 грудня 2023 р. у справі № 759/22254/19 (ч. 1 ст. 111 КК України). URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_20_12_2023_roku_u_spravi_759_22254_19/26. 27. Постанова ККС ВС від 04 жовтня 2023 р. у справі № 759/9489/17 (ч. 1 ст. 111 КК України). URL: <https://precedent.ua/114086683>

Скрябін О.М. Проблемні питання підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні України. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 3. С. 242–247.

Старенький О.С. *Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія* / за заг. ред. д.ю. н., проф. М.А. Погорецького. Київ: Алерта, 2016. 336 с.

REFERENCES

Pohoretskyi M.A., Khotytynska-Nor O. Z., Yanovska O.H., et al. (2019) Advocacy and legal practice of Ukraine: scientific and practical commentary on the Law of Ukraine «On Advocacy and Legal Practice» (2nd ed., revised and supplemented). Edited by M.A. Pohoretskyi. Kyiv: Pravova Yednist. 346.

Lysiuk Yu. V. (2014) Certain aspects of acquiring the procedural status of a suspect during pre-trial investigation. *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*. 2 (11). 56–62.

Malanchuk P.M. (2007) The function of defense in the criminal procedure of Ukraine: Candidate of Law Thesis (12.00.09). Kyiv. 201.

Maksymenko N. (2018) The concept and legal nature of suspicion. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 7. 164–168.

Pohoretskyi M.A. (2014) The defense counsel as a subject of proving at the pre-trial stage under the current CPC of Ukraine: problematic issues. *Topical issues of state-building in Ukraine: proceedings of the international scientific and practical conference* (Kyiv, May 23, 2014). Kyiv: Print-Service. 480–482. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2827>

- Pohoretskyi M.A. (2002) The defense counsel as a subject of proving in criminal proceedings. Organization of advocacy and provision of legal assistance in a democratic society: conference proceedings. Kyiv. 27–30.
- Pohoretskyi M.A. (2004) Probability and reliability in criminal procedural cognition at the stage of pre-trial investigation. State and Regions. Series: Law. 1. 62–65.
- Pohoretskyi M.A. (2007) The functional purpose of operational and investigative activity in the criminal process: monograph. Kharkiv: Arsis LTD. 576. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf
- Pohoretskyi M.A. (2015) A new concept of criminal procedural proving. Herald of Criminal Justice of Ukraine. 3. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf
- Pohoretskyi M.A. (2014) Theory of criminal procedural proving: problematic issues. Law of Ukraine. 10. 12–25. URL: https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14
- Pohoretskyi M.A. (2015) Bringing judges to criminal liability under Article 375 of the Criminal Code of Ukraine: problematic issues of substantive and procedural law. Herald of Criminal Justice. 2. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf
- Pohoretskyi M.A., Hryniuk V.O. (2018) Notification of suspicion to a judge: problems of legal regulation, theory and practice. Herald of Criminal Justice. 2. 58–71. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/272>
- Pohoretskyi M.A., Korovaiko O.I. (2013) Application of temporary access to things and documents in criminal proceedings on crimes committed by organized criminal groups. Fight Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice). 1 (29). 234–242. Kyiv: Interdepartmental Research Center for the Problems of Combating Organized Crime. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28
- Pohoretskyi M.A., Kushneryk Yu. A. (2014) Procedural supervision of investigative (search) actions during pre-trial investigation of robberies and assaults. Law and Civil Society: Scientific Journal. 1 (6). URL: <http://lclaw.knu.ua/2014-1.pdf>
- Pohoretskyi M.A., Mitskan O.A. (2019) The «sufficient ground» standard of proof in the criminal procedure of Ukraine. Herald of Criminal Justice. 3. 31–42. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_pogoretskyi_mitskan.pdf
- Pohoretskyi M.A., Mitskan O.A. (2019) The «reasonable suspicion» standard in the case-law of the European Court of Human Rights: influence on domestic practice. Herald of Criminal Justice. 1. 37–49. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/165/142>
- Pohoretskyi M.A., Poliovyi O.L., Yanovska O.H. (2014) Guarantees of judicial independence in bringing judges to legal liability: monograph. Kyiv: Dakor. 308.
- Pohoretskyi M.A., Serhieieva D.B. (2016) The defense counsel's tactics: concept, content, and place in the system of forensic tactics. Herald of Criminal Justice. 2. 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf
- Pohoretskyi M.A., Yanovska O.H. (2014) Advocacy of Ukraine: textbook. Kyiv: Yurinkom Inter. 368.
- Pohoretskyi M.A. (2015) Criminal procedural guarantees of attorney–client privilege in pre-trial investigation: Candidate of Law Thesis (12.00.09). Kyiv: National Academy of Internal Affairs. 238.
- Pohoretskyi M.A. (2022) The Criminal Procedure Code of Ukraine: reality and illusions (on the 10th anniversary of its entry into force). Herald of Criminal Justice. 1–2. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>
- Pohoretskyi M.A. (2012) Novelties of the draft new Criminal Procedure Code of Ukraine and problems of their implementation in law enforcement. Fight Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice). 1 (27). 208–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_25
- Pohoretskyi M.A. (2017) Five years of the Criminal Procedure Code of Ukraine: lessons for law-making activity. Herald of Criminal Justice. 3. 11–27. URL: <https://vkslaw.knu.ua/ua/3-2017-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochynstva/91-problemy-kryminalnoho-protsesu/303-piat-rokiv-chynnosti-kryminalnoho-protsesualnoho-kodeksu-ukrainy-problemni-pytannia>
- Pohoretskyi M.A. (2014) The concept of criminal procedural guarantees. Journal of the National University «Ostroh Academy». Law Series. 2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>
- Posvystak O. (2019) Notification of suspicion to persons subject to special criminal proceedings. Entrepreneurship, Economy and Law. 5. 280–285.
- Supreme Court (Cassation Criminal Court). (2024, April 24) Decision in case No. 743/149/23 (Part 2 Article 111 of the Criminal Code of Ukraine). URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/118725214>
- Supreme Court (Cassation Criminal Court). (2024, April 25) Decision regarding a person convicted under Article 111 of the Criminal Code of Ukraine. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1595982/>
- Supreme Court (Cassation Criminal Court). (2023, December 20) Decision in case No. 759/22254/19 (Part 1 Article 111 of the Criminal Code of Ukraine). URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_20_12_2023_roku_u_spravi_759_22254_19/

Supreme Court (Cassation Criminal Court). (2023, October 4) Decision in case No. 759/9489/17 (Part 1 Article 111 of the Criminal Code of Ukraine). URL: <https://precedent.ua/114086683>

Skriabin O.M. (2013) Problematic issues of confirming the powers of the defense counsel in criminal proceedings of Ukraine. Bulletin of Zaporizhzhia National University. Legal Sciences Series. 3. 242–247.

Starenkyi O.S. (2016) Criminal procedural guarantees of the defense counsel as a subject of proving in pre-trial investigation: theory and practice: monograph. Edited by M.A. Pohoretskyi. Kyiv: Alerta. 336.

UDC 343.13:347.965(477)

Baidyk Oleksandr Anatoliiovych

Postgraduate Student at the Department of Criminal Procedure

National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0008-0114-6745>

Ensuring the right to defense during the notification of suspicion in state treason cases

The article provides a comprehensive analysis of the procedural role of the defense counsel during the notification of suspicion in crimes provided for in Article 111 of the Criminal Code of Ukraine, taking into account the peculiarities of the current state of national legislation, the practice of its application, and international standards of the right to a fair trial. The purpose of the article is to define the theoretical, legal, and practical foundations of the defense counsel's participation in the procedure of notifying a person of suspicion, to identify the main problems of exercising the right to defense in state treason cases, and to develop proposals for improving the criminal procedural legislation of Ukraine in order to ensure the genuine, rather than formal, participation of the defense counsel at this stage of pre-trial investigation. The study reveals the essence of the defense function as an integral element of the mechanism for ensuring the rule of law, the presumption of innocence, and the guarantees of a fair trial. It is determined that the notification of suspicion is not only a procedural act aimed at informing a person of the existence of sufficient data for a reasonable suspicion but also a legal fact that changes the person's procedural status and creates conditions for the exercise of the right to effective defense.

The article generalizes the provisions of criminal procedural legislation and judicial practice concerning the ensuring of the right to defense at the stage of notifying a person of suspicion. The main shortcomings of law enforcement practice are identified, including the absence of a legally established mandatory participation of a defense counsel in this procedure, the restriction of defense counsels' access to pre-trial investigation materials containing classified information, and the violation of the principle of confidentiality of legal assistance. It is proved that effective participation of the defense counsel at the initial stage of criminal proceedings is a prerequisite for the observance of the principles of adversarial proceedings, equality of arms, and fairness of the judicial process.

Based on the generalization of scientific doctrine and Supreme Court practice, the article proposes directions for improving the criminal procedural legislation, including the introduction of mandatory participation of the defense counsel during notification of suspicion in proceedings concerning crimes against the foundations of national security, the establishment of judicial control over the reasonableness of suspicion, the development of methodological recommendations for pre-trial investigation bodies, and the implementation of audio or video recording of the moment of notification. It is concluded that strengthening the role of the defense counsel in this procedural action is a necessary condition for increasing the effectiveness of criminal proceedings, ensuring the protection of human rights, and affirming the rule of law in Ukraine.

Keywords: defense counsel; right to defense; notification of suspicion; state treason; criminal proceedings; procedural guarantees; judicial control; rule of law; presumption of innocence; fair trial.